

УДК 821.111(73)

**ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ AMERICAN DREAM
НА МАТЕРІАЛІ П'ЄСИ «АННА КРІСТІ» ЮДЖИНА О'НІЛА****Т. Л. Марчук, М. М. Стехнович**

*Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника;
76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
e-mail: tania_klyuka@ukr.net*

В статті проаналізовано сучасні мовно-літературні підходи до трактування терміну концепт. Висвітлено поняття художній концепт як симбіоз індивідуально-авторських рефлексій та елементів національно-художньої картини світу. На матеріалі п'єси «Анна Крісті» Ю. О'Ніла простежено особливості авторської інтерпретації концепту AMERICAN DREAM. Доведено, що імплементація концепту відбувається через вербальне вираження емоцій та відчуттів героїв як смислових маркерів.

Ключові слова: *художній концепт, лінгвокультурологія, смисловий маркер, AMERICAN DREAM, вербалізація, імплементація.*

Тенденція до міждисциплінарного підходу як характерна риса сучасної наукової парадигми вимагає вироблення мовознавцями та літераторами єдиної філологічної термінології. Поняття «концепт» міцно закріпилося в лінгвістичних працях, проте відмінність лінгвокогнітивних, лінгвокультурологічних чи психолінгвістичних підходів до його трактування породжує певну плутанину. Так, Р. Павільоніс у монографії «Проблеми смислу: сучасний мовно-філософський аналіз мови» вважає, що слово існує в мозку людини як концепт, а закладені в ньому семи «відображають безмежну множину властивостей, явищ або предметів реального світу» [6, с. 104]. Крім того, кожен вербалізований концепт має свою власну семантичну структуру, що характеризується етнокультурною зумовленістю, оскільки в ній виражені всі конотативні, модальні, емоціональні, експресивні, прагматичні та інші оцінки.

Лінгвокогнітивісти, своєю чергою, використовують «концепт» для позначення моделюючої лінгвістичними засобами одиниці національної когнітивної свідомості, для проектування та опису національної концептосфери. Концепт в лінгвокультурологічних текстах – це вербалізований культурний смисл – синтезуюче лінгвоментальне утворення, яке методологічно прийшло на зміну конкретному зображенню, поняттю і значенню, і яке включило їх в себе в «зібраному», редукованому виді. До лінгвоконцептів в широкому «змістовному» розумінні можна віднести будь-який вербалізований культурний смисл, який певною мірою позначений етнічною специфікою. Такі концепти, за О. Ладика, відрізн-

няються від інших ментальних одиниць присутністю образної складової, яка певним чином співвідноситься із його ціннісною складовою, «оскільки образні та ціннісні характеристики зв'язані між собою» [3, с. 225].

Останнім часом під час досліджень художніх текстів все частіше зустрічається поняття художній концепт, котрий А. Тарасова [8] трактує як симбіоз індивідуально-авторських рефлексій та елементів національно-художньої картини світу. Художній концепт, на переконання О. Беспалової, виражає одиницю свідомості поета чи письменника, яка отримує свою репрезентацію в художньому творі і «висловлює індивідуально-авторське осмислення сутності предметів або явищ» [1, с. 34].

Л. Міллер осмислює вказаний термін як ментальне утворення, яке належить не тільки індивідуальній свідомості, але і «психоментальності певного етнокультурного співтовариства», тобто стає «універсалією художнього досвіду, зафіксованого в культурній пам'яті, котра може виступати в якості будівельного матеріалу при формуванні нових художніх смислів» [2, с. 430].

У працях російського літературознавця В. Зусмана знаходимо одне з найчіткіших літературознавчих трактувань концепту. Так, обґрунтовуючи необхідність включення поняття художній концепт в терміносистему сучасного літературознавства, дослідник стверджує, що опора на поняття відкриває нові можливості для трактування літератури як «комунікативної художньої системи» [2, с. 124]. Літературний концепт, на думку автора, виступає своєрідним «агентом, образом, символом або мотивом, який має «вихід» на геополітичні, історичні та етнопсихологічні моменти, що лежать поза художнім твором» [2, с. 150].

Художні концепти літературного твору відображають, перш за все, особливості авторського світобачення, але водночас вони актуалізують ті рівні значень та смислів, які є важливими, цікавими, для читачів. В художньому концепті «сублімуються поняття, уявлення, емоції, почуття, вольові акти автора» [2, с. 146]. Зміст концепту залежить від жанрової специфіки тексту та особливостей авторської концептосфери.

Метою поданої статті є інтерпретація художнього концепту AMERICAN DREAM як одиниці колективної свідомості, крізь яку вербалізується авторське світобачення, що є спільним моментом лінгвістичних та літературознавчих досліджень.

Лінгвокультурний концепт AMERICAN DREAM, як базовий елемент концептосфери американського народу, постає як сутність глибоко аксіологічна, така, що демонструє зв'язність своїх значеннєвих елементів з національно забарвленими соціальними догмами та правилами, згідно якими American Dream – необхідний компонент для щасливого життя пересічного американця. На думку американського професора Лоуренса Ріда (Lawrence W. Reed), концепт AMERICAN DREAM бере свій початок в 1600-х роках, коли новий материк, де люди можуть бути віль-

ними та не піддаватимуться урядовому гонінню, почав привертати увагу європейців. Американська мрія навіть знайшла своє відображення в «Декларації про незалежність» від 4 липня 1776 року, де сказано, що: «всі люди створені рівними і наділені їх Творцем певними невідчужуваними правами, до числа яких відносяться життя, свобода і прагнення до щастя» // «that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable Rights, that among these are Life, Liberty and the pursuit of Happiness» [9].

Отож, з одного боку, як частина ментальної культури США концепт AMERICAN DREAM відображений в колективній свідомості лінгвокультурної спільноти як віддзеркалення тієї соціокультурної системи, в рамках якої він сформувалися. З іншого боку, як багатовимірне утворення, пучок смислів, зміст яких не може бути однаково представлений у свідомості різних представників лінгвокультурної спільноти, художній концепт AMERICAN DREAM актуалізується і в художніх творах. Протягом всієї історії американської літератури письменників цікавила тема «американської мрії» і, розкриваючи її, автори по-різному інтерпретували це явище.

Зокрема драматург Юджин О'Ніл, болісно реагував на реалії суспільно-політичного життя США початку ХХ ст. – економічний бум, пов'язаний зі швидким ростом промисловості. Зважившись на популярну тоді авантюру – відправився золотошукачем в Гондурас, драматург набув досвіду у пошуках «американської мрії», який пізніше імплементавав у своїх творах.

Прикметною у цьому стосунку видається п'єса «Анна Крісті» драматурга, котра вважається чи не найоптимістичнішою з усієї його творчої спадщини. Твір розпочинається картиною занедбаного припортового шинку, де знаходимо дійових осіб: Анну Крісті та її батька Кріса. Чоловік не бачив доньки уже 15 років, проте він дещо знає про її життя. З його уявлень стає відомо, що після смерті матері батько відправив дочку до родичів на ферму в Мінесоті, а згодом вона працювала в Сент-Полі.

Він переконаний, що зробив для неї все, що міг, адже вберіг від найстрашнішого ворога людини – моря, а також від стосунків з моряками, з якими, на його думку, дівчині не слід водитися. Проклинаючи море («old devil sea»), батько з надією говорить про щасливе життя дочки на суші («Ay tank it's better Anna live on farm, den she don't know dat ole davil, sea, she don't know fader like me» [10]).

Перша зустріч батька та дочки викликає суперечливі емоції. Вони обоє дещо схвильовані. Чоловік намагається виправдати себе перед дочкою за таку тривалу відсутність. Причиною всіх бід він вважає море, яке заманює людей у свій полон та робить одержимими, хоча сам, як виявляється, працює капітаном вугільної баржі («Dat ole davil sea make dem crazy fools with her dirty tricks. It's so» [10]). Кріс живе у світі влас-

них ілюзій – Анна вульгарно одягнена, має яскравий макіяж, але Кріс не надає цьому жодного значення, навіть більше, він якнайшвидше намагається забрати Анну з шинку, оскільки вважає, що це не місце для порядних дівчат. Складається враження, що обоє грають видумані ними чужі ролі: Анні подобається, як про неї думає батько, вона всіляко підіграє йому, а Кріс, зі свого боку, намагається сподобатись дівчині, майже не п'є та весь час прихвалює дочку.

Анна у п'єсі Ю. О'Ніла спочатку вибирає життя в ілюзіях, чим відтягує і, відповідно, поглиблює свою трагедію («like I'd been living a long, long time here in the fog» [10]). Проте короткий час, проведений на судні, докорінно змінює дівчину. Повернувшись до своїх коренів, Анна нарешті знаходить спокій та душевну рівновагу. В авторських ремарках читаємо: «вона змінилась до невпізнання, виздоровіла, щоки знову порожевіли» // «She looks healthy, transformed, the natural color has come back to her face» [10]. Анна визнає, що, на протигагу батьку, полюбила море, воно дало їй силу до життя, оповило димкою туману. Варто зазначити, що туман у драмі постає визначальним смисловим маркером концепту AMERICAN DREAM. На думку С. Пінаєва [7], туман, з одного боку, ховає героїню від минулого, а з іншого – дає надію на щось нове. І це нове з'являється з туману, вночі, посеред запнутого туманом моря: баржа, на якій пливла Анна, підбрала моряка – кочегара Мета Брека, у якого дівчина відразу ж закохалася. Мет, вважаючи її уособленням порядності, готовий на щирі та тривалі стосунки. Анна, зі свого боку, манерами та поведінкою підтримує намір хлопця. Проте вже через декілька днів знайомства вона розуміє, що не зможе брехати Мету все життя, шкодує, що не зустріла його чотири чи навіть два роки тому назад тоді, можливо, її AMERICAN DREAM б втілилась в життя: «... я б зловилась за це щастя обома руками... Він такий простодушний, як велика дитина, у мене не вистачить сили духу, щоб обманювати його» // «If I'd met him four years ago – or even two years ago – I'd have jumped at the chance, I tell you that straight. And I would now – only he's such a simple guy – a big kid – and I ain't got the heart to fool him» [10]. Кріс категорично проти цих стосунків, вважаючи, що його порядній дочці не місце поряд з кочегаром. У своїх благих намірах чоловік ігнорує прагнення Анни, продовжуючи жити ілюзіями про її щасливе життя на суші та «невеличкий будинок у селі» // «It's dat damn sailor fallar learn you bad tangs. But Ay like for you marry steady fallar got good yob on land. You have little home in country all your own» [10].

Відчуваючи всю глибину нерозуміння, Анна не хоче знову бути іграшкою в руках чоловіків, вона не хоче, щоб за неї вирішували («хто я вам – просто пішка?! Ви обоє нічого не розумієте... я нікому не належу, я не ваша власність, я вільна» // «You can go to hell, both of you! You're just like all the rest of them – you two! Gawd, you'd think I was a piece of furniture! I'll show you! I ain't asking either of you for a living. I can make it

myself – one way or other. I'm my own boss. So put that in your pipe and smoke it!» [10]). Тому робить болісний для себе, але чесний вибір: розповідає обом чоловікам правду про своє «чесне та порядне» минуле, тобто про невдачу досягнення ідеалу AMERICAN DREAM. Гірка правда відштовхує хлопця, він звинувачує кохану в маніпулюванні його почуттями та проклинає її. Дівчина намагається виправдатись, адже проведений на баржі час зробив її чистою, море відмило її від гріха. Пройнятий традиційними поглядами на закони моралі, Мет не зумів і не захотів побачити змін у поведінці Анни, продовжуючи таврувати її. На думку американської дослідниці творчості Юджина О'Ніла К. Вінтер (KeithWinther), Мет з самого початку не сприймав Анну як людину, яка має не лише теперішнє, але й минуле. Він розглядав її як «інституцію, як ідеал, який життя створило спеціально для нього» [12] в нагороду за його страждання, як гарантію, що тепер він нарешті стане щасливим. Цілком очевидно, що Мету, як і Крісу, було комфортно жити ілюзіями, які він сам собі придумав, не шукаючи глибокого змісту в навколишніх подіях.

Разом з тим кінцівка п'єси є оптимістичною: герої, здається, нарешті будуть щасливі: Кріс залишиться з дочкою, Мет з коханою, а Анна буде їм обом відповідати взаємністю. У образі Анни драматург зобразив сміливу та незалежну жінку, яка зуміла перерости роль жертви, знайшовши в собі мужність протистояти і відстоювати право на нове краще життя. Отже, Анні вдалося досягти мрії, American Dream.

Попри це сам Юджин О'Ніл не був так оптимістично налаштований щодо кінцівки п'єси, зокрема одному з листів, датованому груднем 1921 року, драматург акцентує на циклічності життєвого шляху, адже завершення одного етапу означає початок наступного, а «минуле, ніколи не було лише минулим, але завжди народженням майбутнього, проблема, вирішена на даний момент, але спосіб її вирішення породжує нові проблеми» // «I wanted to have the audience leave with a deep feeling of life flowing on, of the past which is never the past but always the birth of the future, of a problem solved for the moment but by the very nature of its solution involving new problems» [11].

Своєрідним підсумком твору є репліка Кріса: «туман, туман, туман... і не знаєш куди він тебе принесе» // «Fog, fog, fog, all bloody time. You can't see where you vas going» [10], у якій вербалізується примарність ілюзій концепту AMERICAN DREAM.

Отже, художній концепт виражаючи особливості авторського світобачення та одиницю колективної свідомості виступає спільним підґрунтям для лінгвістичних та літературознавчих досліджень. Юджин О'Ніл у п'єсі «Анна Крісті» показує життя головної героїні у пошуках щастя, а саме AMERICAN DREAM. Кінцівка п'єси доволі оптимістична, проте попри здавалось би щасливий фінал, драматург, уводячи смисловий маркер «туман», показує ілюзорність ситуації.

Література

1. Беспалова О. Концептосфера поэзии Н. Гумилева в ее лексикографическом представлении: автореф. дис. ... канд. филол. наук. / О. Беспалова. – СПб., 2002. – 61с.
2. Зусман В. Концепт в системе гуманитарного знания / В. Зусман // Вопросы литературы. – 2003. – №2. – С. 67-95.
3. Ладика О. Особливості ціннісної складової лінгвокультурного концепту «American Dream» / О. Ладика // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2012. – Вип. 28. – С. 219-230.
4. Маркова М. Концепт та концептуалізація в сучасному літературознавстві / М. Маркова // Питання Літературознавства. – 2007. – Вип. 74. – С. 317-327.
5. Миллер Л. Художественный концепт как смысловая и эстетическая категория / Л. Миллер // Мир русского слова. – 2000. – № 4. – С. 423-430.
6. Павиленис Р.И. Проблемы смысла: современный языко-философский анализ языка / Р.И. Павиленис. – М: Мысль, 1983. – 286 с.
7. Пинаев С. Юджин Гладстон О'Нил: к 100-летию со дня рождения / С. Пинаев. – М.: Знание, 1988. – 64 с.
8. Тарасова А. Художественный концепт: диалог лингвистики и литературоведения / А. Тарасова // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2010. – № 4(2). – С. 742-745.
9. Declaration of Independence: A Transcription [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript>
10. O'Neill Eu. Anna Christie [Електронний ресурс] / Eu. O'Neill. – Режим доступу: <http://www.eoneill.com/texts/ac/contents.htm>.
11. O'Neill Eu. Letters [Електронний ресурс] / Eu. O'Neill. – Режим доступу: <http://www.eoneill.com/references/88990.htm>.
12. Winther S.K. Eugene O'Neill. A Critical Study [Електронний ресурс] / S. K. Winther. – New York: Random House, 1961. – 255 p. – Режим доступу: <http://www.eoneill.com/library/winther/contents.htm>.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 12.05.2018 р.
Рекомендована до друку д.ф.н., професором Дербеньовою Л. В.*

**VERBALIZATION OF THE CONCEPT AMERICAN DREAM
IN THE PLAY “ANNA CHRISTIE” BY EUGENE O’NEILL**

T. Marchuk, M. Stekhnovych

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;

76018, Ivano-Frankivsk, Shevchenka str., 57;

e-mail: tania_klyuka@ukr.net

The article analyzes contemporary linguistic and literary approaches to the interpretation of the term concept. The artistic concept as a symbiosis of individual-author's reflections and elements of the national picture of the world is illuminated. The peculiarities of the author's interpretation of the concept AMERICAN DREAM are traced on the material of the play "Anna Christie" by Eu. O'Neill. It is proved that the implementation of the concept occurs through the verbal expression of the emotions and feelings of the heroes as semantic markers.

Key words: *art concept, linguistic culture studies, semantic marker, AMERICAN DREAM, verbalization, implementation.*